

ВІДГУК

офіційного опонента

**Мізіна Костянтина Івановича, доктора філологічних наук,
професора, завідувача кафедри іноземної філології, перекладу та
методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
на дисертацію Лозицької Марії Петрівни
«Лінгвокультурний та прагматичний аспекти гендерно маркованих
фразеологізмів сучасної німецької мови», подану на здобуття наукового
ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки»
за спеціальністю 035 «Філологія»**

Вивчення тексту поданої на захист дисертації та наукових праць її авторки – М. П. Лозицької, опублікованих за темою дисертації, дає підстави зробити такі висновки.

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Гендерні студії становлять один з актуальних напрямів сьогоденної гуманітарної науки, де пріоритетним є вивчення культурних і соціальних чинників, що визначають ставлення соціуму до чоловіків і жінок, поведінку індивідів у зв'язку з їхньою належністю до тієї чи іншої статі, стереотипні уявлення про чоловічі та жіночі якості, тобто все те, що спрямовує проблемні питання статі зі сфери біології до сфери соціального життя та культури. Кожна культура диференціює поведінку людини залежно від статі (соціальні ролі, манера поведінки, почуття тощо), тому бути чоловіком або жінкою означає необхідність дотримання певних соціальних правил. Відповідно, гендер (соціокультурна стать) присутній в усіх галузях життя людини, зокрема й у мові.

Попри те, що гендер не є мовною категорією, його зміст можна розкрити шляхом аналізу одиниць (структур) мови. Питання взаємозв'язку та взаємодії мови й гендера розглядаються в сучасному мовознавстві з різних точок зору та на різних мовних рівнях (підрівнях). Це визначає необхідність здійснення гендерних досліджень і в царині фразеології. Актуальність вивчення гендера на фразеологічному матеріалі зумовлена передусім тим, що фразеологічний фонд мови є одним із найпродуктивніших засобів вербалізації настанов культури, а це, власне, і

створює підґрунтя для припущення, що у структурі й семантиці цих одиниць можна виявити гендерні елементи змісту. З огляду на це дисертаційна праця М. П. Лозицької, присвячена дослідженню гендерно маркованих фразеологізмів сучасної німецької мови, є безумовно на часі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Опоновану дисертацію виконано у межах досліджень, які проводить кафедра німецької філології факультету іноземної філології Волинського національного університету імені Лесі Українки «Семантико-прагматичні характеристики різних жанрів та дискурсів у сучасних германських мовах». Тему дисертаційної праці затверджено на засіданні вченої ради Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 17 від 29.11.2017 р.).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Детальне ознайомлення із дисертаційним дослідженням М. П. Лозицької дає підстави стверджувати, що авторка при опрацюванні теоретико-методологічного підґрунтя вивчення гендерно маркованих фразеологізмів у німецькій мові чітко дотрималася принципів сучасної лінгвістики – антропоцентризму та експансіонізму. При цьому вона не знехтувала таким принципом традиційної (структурної) лінгвістики, як системність. Поєднання здобувачкою традиційних і сучасних наукових принципів при вивченні гендерного змісту фразеологізмів сприяло тому, що теоретико-методологічна база її дисертації спирається не лише на теоретичні положення фразеології, але й гендерної лінгвістики, лінгвокультурології, лінгвопрагматики та корпусної лінгвістики.

Цей синтез наук позитивно вплинув на глибину розкриття поняття «гендерно маркований фразеологізм» і на об'єктивність теоретичних висновків. Саме широке загальнонаукове тло дало змогу М. П. Лозицькій довести гіпотезу дослідження, а також методологічно коректно й науково виважено визначити мету, об'єкт і предмет вивчення та окреслити завдання дисертаційної праці, які досить повно охоплюють зміст останньої.

Прикметно, що теоретико-методологічне підґрунтя пропонованої дисертації спирається на досить серйозну вибірку фактичного матеріалу, що являє собою корпус із 828 гендерно маркованих фразеологізмів, сформований на основі

(1) фразеологічних словників німецької мови, (2) фразеологічних онлайн-словників, (3) художніх творів сучасних німецьких авторів та (4) корпусу німецької мови DWDS (газета «Zeit»).

Симбіоз теоретичного осмислення об'єкта дослідження та практичного опрацювання фактичного матеріалу найчіткіше зреалізувався в комплексній методиці, яку запропонувала здобувачка для досягнення мети своєї наукової розвідки. Ця методика спирається на низку процедур як загальнонаукових (метод емпіричного спостереження, метод індукції, описовий метод та ін.), так і власне лінгвістичних методів (дефініційний аналіз, компонентний аналіз, контекстний аналіз та ін.).

Ступінь обґрунтованості та достовірності результатів дисертаційної праці М. П. Лозицької визначається, зокрема, логічною та завершеною структурою її дослідження.

Так, у першому розділі роботи – «Теоретичні засади дослідження гендерно маркованих фразеологізмів у сучасній німецькій мові» – дисертантка окреслила теоретичні засади своєї праці, розкривши при цьому різні підходи до трактування поняття «гендер» у лінгвістиці. Важливим моментом роботи є визначення поняття «гендерно маркована фразеологічна одиниця». Прикметно, що підрозділ 1.3 є суто методологічним: тут авторка дисертації запропонувала власну методику вивчення гендерно маркованих фразеологізмів.

У другому розділі опонованої дисертації – «Гендерно марковані фразеологізми сучасної німецької мови: лінгвокультурний аспект» – розкрито лінгвокультурну специфіку гендерно маркованих фразеологізмів німецької мови шляхом визначення гендерної асиметричності / симетричності у фразеології та виявлення особливостей відображення гендерних стереотипів у фразеологічних одиницях. Не менш важливим також є встановлення основних структурних гендерних маркерів, що слугують для творення образів чоловіка й жінки в німецькій лінгвокультурі.

У третьому розділі дисертаційного дослідження – «Гендерно марковані фразеологізми сучасної німецької мови: прагматичний аспект» – з'ясовано прагматичні властивості німецьких фразеологізмів із гендерною семантикою. При

цьому розкрито прагматичний потенціал гендерно маркованих паремій і вигуківих фразеологічних одиниць, а також виявлено специфіку вживання гендерно маркованих фразеологізмів і фразеологічних новотворів у художніх текстах.

У цілому ж, опонована дисертація у структурному плані відповідає меті та завданням дослідження, оскільки вона містить анотації українською і англійською мовами, список опублікованих праць здобувачки, вступ, три розділи із висновками до них, загальні висновки, список використаних джерел і додатки. Загальний обсяг дисертації становить 274 сторінки, основний текст – 234 сторінки. Бібліографія нараховує 327 джерел, із них 297 – праці вітчизняних і зарубіжних авторів (131 – іноземними мовами), 30 позицій – джерела лексикографічного та ілюстративного матеріалу.

Усі розділи дисертації і роботу загалом завершують логічні, взаємопов'язані та аргументовані висновки. Анотація стисло й чітко відображає основні положення та основний зміст наукового дослідження М. П. Лозицької.

Наукова новизна одержаних результатів. Положення наукової новизни відповідають визначеним завданням опонованої дисертації та кореспондуються з її загальними висновками. Новим, зокрема, є запропонований здобувачкою алгоритм дослідження гендерно маркованих фразеологічних одиниць. Певною новизною відзначається і процедура встановлення лінгвокультурної специфіки німецьких фразеологізмів, які виявляють гендерну маркованість.

Наукове й практичне значення одержаних результатів. У дисертації М. П. Лозицької здійснено теоретичне узагальнення та нове розв'язання наукового питання, оскільки авторка запропонувала власну методику вивчення фразеологічних одиниць із гендерною семантикою. До того ж, отримані результати можуть сприяти розв'язанню низки актуальних питань у галузях фразеології та лінгвокультурології.

У практичному плані результати пропонованого дослідження можуть бути використані у курсах і спецкурсах із лексикології, стилістики, лінгвокраїнознавства, лінгвокультурології, психолінгвістики, соціолінгвістики, лінгвопрагматики та гендерної лінгвістики.

Апробація результатів дослідження. Сформульовані в дисертації теоретичні висновки доповідалися та обговорювалися на *дев'яти* наукових і науково-

практичних конференціях, семінарах і круглих столах: *чотирьох міжнародних*, проведених в Україні («Пріоритети романського і германського мовознавства» (Луцьк–Світязь, 8–10 червня 2018 р.); «Moderne Germanistik auf der Suche nach einer neuen Identität: interdisziplinär, interkulturel, international» (Івано-Франківськ, 27–28 вересня 2019 року); «Філологічні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку» (Одеса, 24–25 січня 2020 року); VI Міжнародна науково-практична конференція студентів і аспірантів «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (Луцьк, 14–15 травня 2012 року)), *трьох усеукраїнських* («Філологія та лінгвістика у сучасному світі» (м. Запоріжжя, 24–25 серпня 2018 року); Колоквіум молодих германістів (Львів, 24–26 квітня 2017 року); IV Науково-практичний семінар «Applied Linguistics Today: Computer-assisted Language Teaching and Learning» (Луцьк, 16 травня 2018 року)) та *двох зарубіжних* міжнародних конференціях (International Multidisciplinary Conference «Science and Technology of the Present Time: Priority Development Directions of Ukraine and Poland» (Wolomin, Republik of Poland, 19–20 October 2018); International Scientific and Practical Conference «World Science» (Abu-Dhabi, UAE, December 27–28, 2016)).

Публікації. Основні положення дисертації викладено у 13 наукових публікаціях здобувачки, з них: 1 стаття в періодичному науковому виданні іншої держави, яка входить до Європейського Союзу, 4 – у фахових виданнях України (із них 3 одноосібних і 1 у співавторстві), 8 праць в інших наукових виданнях. У дисертації зазначено, що в тій науковій праці, яка засвідчує апробацію результатів роботи та опублікована у співавторстві з О. А. Зубач, дисертантці належить збір, обробка та аналіз матеріалу.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Аналіз змісту дисертаційного дослідження М. П. Лозицької вказує на дотримання авторкою вимог академічної доброчесності.

У дисертаційній праці є коректні посилання на джерела інформації в разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; надано достовірну інформацію про методики й результати досліджень, а також джерела використаної інформації.

Оцінка мови та стилю дисертації. Текст опонованої дисертації написаний із дотриманням наукового стилю української літературної мови, хоча зрідка

трапляються мовні огріхи. Так, дисертантка уживає лексеми *змістовний* замість *змістовий* (див., напр.: 68, 73), *прояв* замість *вияв* (див., напр.: с. 71, 84, 88), відповідно *проявлятися* замість *виявлятися* (див., напр.: с. 78, 84, 85, 88), *висловлювання* замість *висловлення* (див., напр.: с. 154, 158, 168, 189), *лінгвістичний* замість *лінгвальний* (див., напр.: с. 76, 99), *установка* замість *настанова* (с. 26), *напрямок* замість *напряв* (див., напр.: с. 31), *понятійний* замість *поняттєвий* (див., напр.: с. 26, 34). Термін *лінгвістична відносність* є дещо некоректним, оскільки тут ідеться про мовну, тобто *лінгвальну відносність* (див., напр.: с. 71), а терміни *лінгвокультурний* і *лінгвокультурологічний* (с. 71) авторка розуміє як повні синоніми, хоча насправді *лінгвокультурний* – це той, що притаманний певній лінгвокультурі, натомість *лінгвокультурологічний* – це той, що належить до лінгвокультурології як мовознавчої дисципліни. Власне, і сам аспект опонованого дослідження має бути лінгвокультурологічним, а не лінгвокультурним. У тексті дисертації зрідка можна натрапити на орфографічні (див., напр.: с. 2, 15, 18, 47, 69, 76), стилістичні (див., напр.: с. 29, 39, 53, 73, 159, 167, 186) та технічні хибодруки (див., напр.: с. 13, 81, 104, 129, 150, 178, 197, 204, 232, 233, 235). Поширеним є вживання займенника *котрий* замість *який* з метою приєднання підрядного означального речення до головного, що є не зовсім коректно (див., напр.: с. 57, 61, 63).

Окремі побажання та зауваження до змісту дисертації. Як і будь-яка самостійна, оригінальна дослідницька робота, присвячена актуальній мовознавчій проблематиці, дисертаційна праця М. П. Лозицької викликає певні зауваження, що потребують додаткової аргументації.

1. Деяких уточнень вимагає передусім методологія опонованої праці:

а) мета дисертаційного дослідження сформульована дещо спрощено, бо вона хоч і співзвучна назві теми роботи, але не вказує, яким шляхом досягається результат;

б) хотілося б звернути увагу на гіпотезу дослідження (с. 21–22), яка є, на мою думку, нечіткою, оскільки вона розпадається на чотири різні аспекти, що важко компонуються разом. Це заважає цілісному сприйняттю гіпотези. До того ж, той факт, що гендерно марковані фразеологізми «трансляють гендерні стереотипи, що

панують у суспільстві» (с. 22), є вже давно доведений попередниками (Н. Г. Ареф'єва, І. М. Гапєєва, А. В. Кіріліна та ін.);

в) потребують уточнення і методи дослідження: ті методи, що зазначені у Вступі дисертації, дещо не збігаються з тими, які описуються у методологічному підрозділі 1.3. Так, «зайвими» виявилися варіаційний і комлекативний методи (с. 74). Незрозуміло, навіщо дисертантка взагалі їх згадує, оскільки вони жодним чином не залучені до аналізу фактичного матеріалу;

г) оскільки авторка дисертації послуговується мовним корпусом DWDS переважно як джерелом прикладів, то сумнівним є застосування в дослідженні корпуснокерованого підходу (с. 76). Тим більше, що корпуснобазований і корпуснокерований підходи, як правило, взаємовиключають один одного, бо корпуснокерована лінгвістика взагалі відмовляється від визнання корпусної лінгвістики як методу і стверджує, що корпус сам по собі є єдиним джерелом гіпотез про мову та втілює свою теорію мови. Тому висновки, які випливають із корпуснокерованого аналізу, мають відображати лише те, що засвідчує корпус, а дослідник має намагатися забути про наявні знання щодо аналізованої теми з інших, позакорпусних джерел (Є. Тоніні-Бонеллі). Тут ідеться про корпус як машиночитане, збалансоване, репрезентативне зібрання особливо розмічених (анотованих) текстів, відібраних згідно з фіксованими параметрами для досягнення визначеної лінгвістичної мети та досліджуваних нелінійно за принципом гіпертексту. А те, що дисертантка називає *корпусом* у своїй праці (див., напр.: с. 21), є ні що інше, як вибірка фактичного матеріалу, здійснена переважно із фразеологічних словників.

2. Дуже претензійною, на мій погляд, є думка про існування фразеологічного рівня мови. Цю думку М. П. Лозицька сприймає беззастережно (див., напр.: с. 103), хоча тут слід підходити більш критично.

3. В опонованій праці дещо дивним видається словосполучення *узагальнена семантика* при представленні діаграми 1 (с. 103). Про що, власне, йдеться? Незрозумілим є і термін *оцінковість* (с. 150). Що це таке? Уточнення вимагає і поняття «лінгвокультурний образ статей» (с. 157). Які ще «образи статей» існують?

4. Дисертантці слід чіткіше визначити ті критерії, які є підґрунтям для виокремлення фразеологічних новотворів із гендерною семантикою, оскільки частину останніх представляють у пропонованому дослідженні просто okazionalnі (авторські) метафори (*Brillenschlange* (с. 183), *blöde alte Zicke* (с. 183), *alte Kröte* (с. 183), *ein staksiges Reh* (с. 183), *der Typ* (с. 184), *der weißblonde Muskelprotz* (с. 189) та ін.).

Утім, висловлені зауваження не впливають на загальний позитивний висновок стосовно дисертаційної праці та носять здебільшого рекомендаційний і дискусійний характер, а також можуть бути враховані у подальших наукових розвідках авторки дисертації.

Висновок. Дисертаційне дослідження М. П. Лозицької на тему «Лінгвокультурний та прагматичний аспекти гендерно маркованих фразеологізмів сучасної німецької мови» відповідає спеціальності 035 «Філологія» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), пункту 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167, а його авторка – Лозицька Марія Петрівна – заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 «Філологія».

Офіційний опонент:

**Завідувач кафедри іноземної філології,
перекладу та методики навчання ДВНЗ
«Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
доктор філологічних наук, професор**

Підпис К. І. Мізін
Засвідчую 12.04.2021 р.
Нач. ВК

Михайло І. Митасюк